

Voor dit examen zijn maximaal 65 punten te behalen; het examen bestaat uit 31 vragen.
Voor elk vraagnummer is aangegeven hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.
Voor de uitwerking van vraag 5 is een bijlage toegevoegd.

Als bij een vraag een verklaring, uitleg of berekening gevraagd wordt, worden aan het antwoord geen punten toegekend als deze verklaring, uitleg of berekening ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Opgave 1

Hoge druk op de arbeidsmarkt

Gedurende een aantal jaren groeide de economie in Nederland snel waardoor de druk op de arbeidsmarkt steeds groter werd. Het toenemende personeelstekort deed de vrees voor een oplopende inflatie ontstaan. Er werden maatregelen voorgesteld om de beschikbare arbeidsreserve aan te spreken; van de beroepsgeschikte bevolking is namelijk een deel niet beschikbaar voor de arbeidsmarkt. De arbeidsmarktgegevens in tabel 1 illustreren dat.

tabel 1	arbeidsmarktgegevens (× 1000 personen)	1990	1995	1998
	beroepsgeschikte bevolking *	10.228	10.498	10.604
	beroepsbevolking	6.063	6.596	6.957
	werkzame beroepsbevolking	5.644	6.063	6.609

* alle Nederlanders tussen de 15 en 65 jaar

In de tekst is er sprake van een toenemend personeelstekort. Uit tabel 1 is af te leiden dat er sprake is van werkloosheid.

2p **1** ☐ Leg uit hoe er sprake kan zijn van een toenemend personeelstekort als er tegelijkertijd werkloosheid is.

2p **2** ☐ Leg uit dat een toenemend personeelstekort tot oplopende inflatie kan leiden.

2p **3** ☐ Geef twee oorzaken waardoor de beroepsbevolking kleiner is dan de beroepsgeschikte bevolking.

2p **4** ☐ Is de arbeidsreserve tussen 1995 en 1998 toe- of afgenomen? Verklaar het antwoord met behulp van een berekening.

Opgave 2

Zorgen voor de bankpresident?

Nederlanders besteedden in de jaren 1996-1998 fors. Zoals tabel 2 laat zien is de totale geldhoeveelheid in die periode sterk gegroeid. Tegenover de groei van de totale geldhoeveelheid stond een groei van de productie. Toch maakte de president van de centrale bank zich zorgen over de vraag of hij de centrale doelstelling van de bank (prijsstabiliteit) wel kon realiseren.

tabel 2	(miljoenen euro's)	1996	1997	1998
	chartaal geld	17.363	18.997	18.506
	giraal geld	<u>83.593</u>		<u>107.243</u>
	totale geldhoeveelheid	100.956		125.749
	nationaal product	340.827	360.735	381.013

2p **5** ☐ Teken op de bijlage bij deze opgave de lijn die de groei van het nationaal product zodanig weergeeft dat die vergeleken kan worden met de groei van de totale geldhoeveelheid. Geef de berekeningen.

In 1997 bedroeg het aandeel van de chartale geldhoeveelheid in de totale geldhoeveelheid 17,33%.

2p **6** ☐ Bereken de girale geldhoeveelheid in 1997.

2p **7** ☐ Leg aan de hand van de gegevens uit of de president van de centrale bank zich terecht zorgen maakte.

Opgave 3

Winstmarge industrie onder druk?

De industrievakbonden stellen bij het arbeidsvoorwaardenoverleg voor een komend jaar een looneis van 3%. Deze looneis is onder andere gebaseerd op de volgende gegevens:

- stijging van de kosten van levensonderhoud 2,25%
- stijging van de arbeidsproductiviteit in de industrie 1,75%
- stijging van de verkoopprijzen in de industrie 1,40%

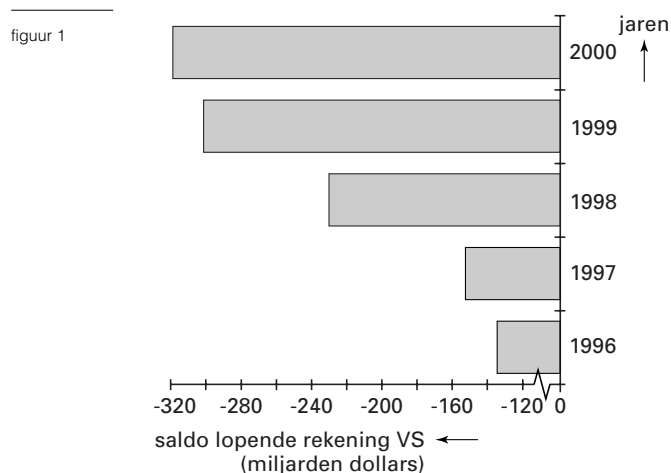
De industriewerkgevers vinden de looneis te hoog en willen niet verder gaan dan behoud van koopkracht. Ze pleiten voor een gematigde loonontwikkeling omdat de winstmarge (= winst per product) toch al onder druk zou staan. Daarbij verwijzen ze naar een rapport over de Nederlandse economie waarin de volgende ontwikkelingen worden gesignaleerd:

- De arbeidsproductiviteitsgroei in de Nederlandse industrie blijft achter bij het landelijk gemiddelde.
- De arbeidsproductiviteitsgroei in de Nederlandse industrie blijft achter bij die in de industrie in het buitenland.
- Door de sterke economische groei in de Verenigde Staten van Amerika stijgt de koers van de Amerikaanse dollar ten opzichte van de euro.

- 2p **8** ☐ Is het in de tekst genoemde arbeidsvoorwaardenoverleg gericht op het bereiken van een CAO of op het bereiken van een Centraal Akkoord? Licht het antwoord toe.
- 3p **9** ☐ In het rapport over de Nederlandse economie worden drie ontwikkelingen gesignaleerd. Kies één van deze drie ontwikkelingen en beschrijf hoe daardoor de winstmarge in de Nederlandse industrie onder druk kan komen te staan.
- 1p **10** ☐ Met hoeveel procent zullen de lonen in de industrie stijgen als de werkgevers hun zin krijgen?
- 2p **11** ☐ Zal het inwilligen van de looneis van de vakbonden leiden tot een lagere winstmarge in de Nederlandse industrie? Verklaar het antwoord met een berekening aan de hand van de verstrekte gegevens.

Opgave 4

Economie VS trekpaard

De Verenigde Staten van Amerika (VS) waren in de tweede helft van de jaren negentig het trekpaard van de Europese economie. De groei in de VS was hoger dan die in Europa zodat de Amerikaanse economie een sterke internationale uitstraling had. Figuur 1 illustreert dat. De dollar wist zich goed te handhaven. Dat kwam door het internationale kapitaalverkeer waarbij rentever verschillen een rol hebben gespeeld.

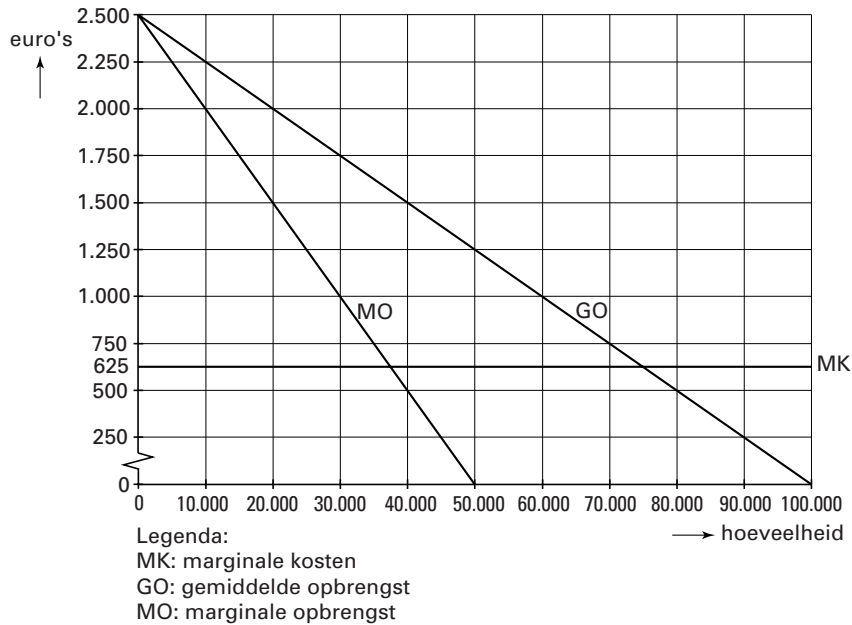
- 2p **12** ☐ Leg uit hoe uit figuur 1 kan worden afgeleid dat de economie van de VS 'trekpaard' was voor de Europese economie.
- 2p **13** ☐ Mocht op grond van figuur 1 en afgezien van het kapitaalverkeer een daling of een stijging van de dollarkoers ten opzichte van de euro worden verwacht? Verklaar het antwoord.
- 3p **14** ☐ Was de rente in de VS blijkbaar hoger of lager dan die in Europa? Verklaar het antwoord.

Opgave 5

Pak een fiets

Fietsfabrikant Lynx NV brengt een nieuw type fiets op de Europese markt onder de naam Wapiti. De bedrijfsleiding van Lynx heeft zich aanvankelijk ten doel gesteld een zo groot mogelijk aantal van deze fietsen te verkopen, echter zonder verlies te maken. Daartoe is de verkoopprijs vastgesteld op € 1.000. In figuur 2 zijn gegevens over kosten en opbrengsten van Wapiti weergegeven.

figuur 2

- 2p **15** ☐ Waaruit blijkt dat de eigenaren van Lynx beperkt aansprakelijk zijn voor de schulden van de onderneming? Licht het antwoord toe.
- 2p **16** ☐ Leg uit waarom de bedrijfsleiding van Lynx voor de genoemde doelstelling kan hebben gekozen.
- 3p **17** ☐ Bereken de totale constante kosten voor Wapiti.

De eigenaren van Lynx willen echter dat er winst wordt gemaakt. Daarom besluit de bedrijfsleiding bij nader inzien de fiets aan te bieden voor de prijs van € 1.250.

- 2p **18** ☐ Bereken de totale winst die Lynx maakt bij de prijs van € 1.250.

Lynx krijgt het verzoek van het Amerikaanse bedrijf BikeFit om eenmalig 2.000 Wapiti's te leveren. BikeFit wil per fiets € 1.100 betalen. Omdat BikeFit enkele speciale aanpassingen wil, gaat uitvoering van deze order in totaal € 1.275.000 aan extra variabele kosten met zich meebrengen. De bedrijfsleiding van Lynx wil de order alleen uitvoeren als deze extra winst oplevert.

- 2p **19** ☐ Bereken of deze order zal worden uitgevoerd.

Opgave 6

Japan kampt met recessie en deflatie

In de laatste jaren van het vorige decennium kampte Japan met een recessie die in 1998 met een negatieve groei van het nationaal product een dieptepunt bereikte. Een in 1998 gestart omvangrijk stimuleringsprogramma had slechts in beperkte mate resultaat. In tabel 3 is de macro-economische ontwikkeling in Japan weergegeven.

tabel 3

	1995	1996	1997	1998	1999	2000
volume nationaal product ¹	1,5	5,1	1,4	-2,8	0,5	0
prijspeil consumptie ¹	-0,5	0,1	1,4	0,4	-0,3	-0,5
volume consumptie ¹	2,1	2,9	1,0	-1,1	0	-0,3
volume export ¹	5,4	6,3	11,6	-2,3	0	4,0
werkloosheid ²	3,1	3,4	3,4	4,1	5,0	5,3
overheidstekort ³	3,6	4,3	3,4	6,1	7,8	8,0
bedrijfsinvesteringen ³	16,8	17,2	17,5	15,8	14,8	14,3
rente (%)	3,4	3,1	2,4	1,5	1,8	1,8

¹ mutatie in procenten ten opzichte van het voorafgaande jaar

² in procenten van de totale beroepsbevolking

³ in procenten van het nationaal product

- 1p **20** ☐ In welk jaar of in welke jaren is er in Japan blijkens tabel 3 sprake geweest van deflatie?

Typend voor Japan is volgens analisten de internationaal gezien hoge investeringsquote. Ook tijdens de recessie blijft die opvallend hoog. Volgens deze analisten is het effect van die hoge investeringsquote op de productiecapaciteit een oorzaak van de Japanse deflatie.

- 2p **21** ☐ Leg uit hoe de hoge investeringsquote volgens de analisten de deflatie heeft veroorzaakt.

In Japan is er sprake geweest van oppotting. Sommige analisten stellen dat die oppotting de oorzaak van de deflatie is. Anderen stellen dat die oppotting juist het gevolg is van de deflatie.

- 2p **22** ☐ Leg uit dat oppotting het gevolg van deflatie kan zijn.

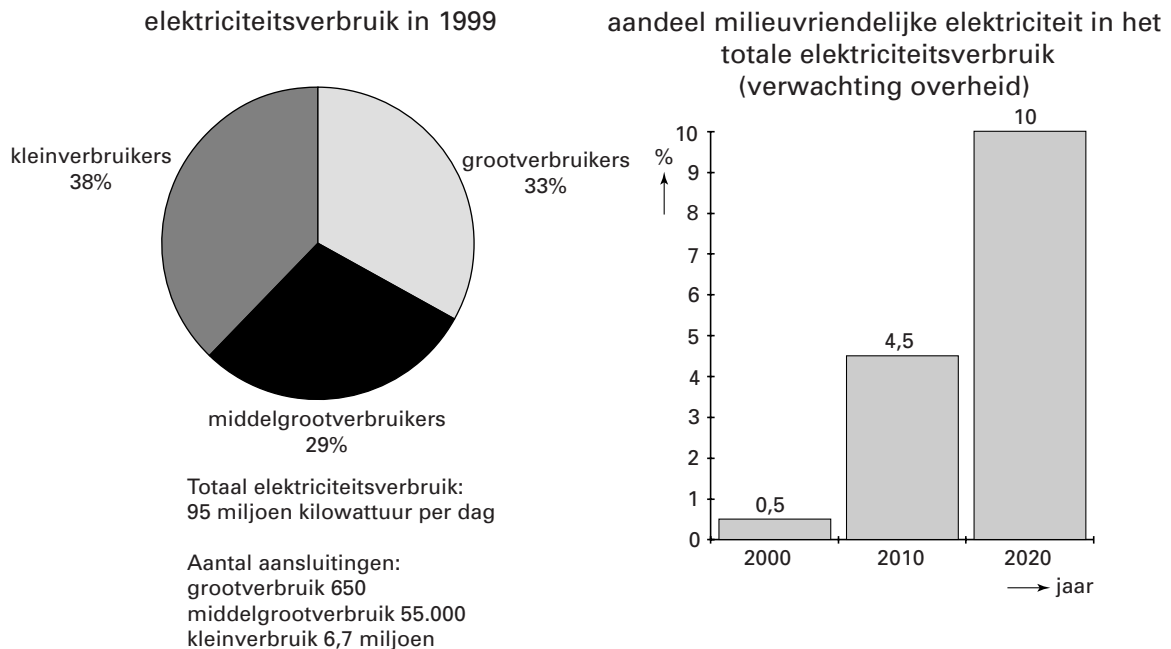
Oppotting kan behalve deflatie diverse andere oorzaken hebben.

- 2p **23** ☐ Noem een van die andere oorzaken. Licht het antwoord toe.

Elektriciteitsmarkt vrij?

Elektriciteit wordt in Nederland geleverd door elektriciteitsbedrijven die nu nog elk in een bepaald gebied een monopoliepositie hebben. Als de overheidsplannen doorgaan, worden deze monopolieposities vanaf 2003 doorbroken. Bedrijven en particulieren kunnen dan gaan kiezen van welk elektriciteitsbedrijf zij hun stroom willen betrekken. Zij kunnen dan desgewenst ook steeds van leverancier veranderen. Figuur 3 verstrekt gegevens over het elektriciteitsverbruik in Nederland.

figuur 3

- 2p **24** ☐ Bereken het elektriciteitsverbruik in kilowattuur per dag per kleinverbruikeraansluiting in 1999.

Sommige economen stellen dat bij een vrije elektriciteitsmarkt een daling van de elektriciteitsprijs mag worden verwacht. Andere economen verwachten dan echter een stijging van de elektriciteitsprijs.

- 4p **25** ☐ Geef voor beide opvattingen een verklaring.

Iemand stelt dat de overheid verwacht dat het verbruik van milieuvriendelijk opgewekte elektriciteit in 2020 twintig keer zo groot is als in 2000.

- 2p **26** ☐ Is die bewering juist? Licht het antwoord toe.

De overheid meent dat bij een vrije elektriciteitsmarkt het aandeel van milieuvriendelijk opgewekte elektriciteit zal groeien. Critici menen dat een vrije elektriciteitsmarkt de kans daarop juist kleiner maakt.

- 2p **27** ☐ Geef een verklaring voor de opvatting van de overheid.

- 2p **28** ☐ Geef een verklaring voor de opvatting van de critici.

Let op: de laatste opgave van dit examen staat op de volgende pagina.

Opgave 8

Dijkdoorbraak in de polder?

Het 'poldermodel', de afspraak tussen overheid, werkgevers en werknemers om de lonen te matigen in ruil voor winst, lastenverlichting en werkgelegenheid, staat onder druk. Nederlandse werknemers willen profiteren van de hoge economische groei. Mede daardoor stijgen de loonkosten per product in Nederland sinds 1998 sneller dan die in de overige landen van de Europese Unie. Sommige economen zien daarin een bedreiging van de Nederlandse werkgelegenheid. Voor het behoud van werkgelegenheid pleiten zij voor maatregelen gericht op een vergaande verkleining van het begrotingstekort om zodoende de lasten voor het bedrijfsleven te verlagen en de bedrijfsinvesteringen te bevorderen.

- 2p **29** ☐ Leg uit dat de overheid, juist vanwege de hoge economische groei, een bijdrage kon leveren aan loonmatiging in het bedrijfsleven.
- 2p **30** ☐ Leg uit dat maatregelen gericht op een vergaande verkleining van het begrotingstekort op korte termijn juist kunnen leiden tot een toename van de werkloosheid.
- 2p **31** ☐ Leg uit dat een groei van de bedrijfsinvesteringen ook een negatief effect op de werkgelegenheid kan hebben.

Einde